

DAOIZEM

Trije klasiki daoizma: LAO ZI, ZUHANCI in LIE ZI

1. DAOIJA in DAOJAO

Daoizem kot filozofski in religiozni sistem prevzema različne aspekte skozi zgodovino, zato ni neke splošne oznake.

Pogojno ga ločujejo na:

- daoizem filozofov: DAOJIA (4. in 5. st. pr. n. št.)
- religiozni daoizem: DAOJIAO (2.3. st. n. št.)

2. SPLOŠNA NAČELA MIKROKOZMOSA IN MAKROKOZMOSA

Ta načela naj bi prepričanju daoistov vladala svetu in človeku. Delitve med telesom in dušo niso poznali.

a) DAO in DE

DAO: - Ta dva pojma nista specifično daoistična, ampak ju srečujemo v vseh tokovih kitajske misli. Dao dobesedno pomeni pot, cesto, ki ji je treba slediti, metodo, doktrino, pravila obnašanja.

- je tudi učinkovita moč vladarjev in magov, ki so vedeli kako pripraviti tri sfere sveta, nebo, zemljo in človeka do medsebojne povezanosti.

V daoizmu se nanaša zakon Daa kot naravnega reda na nenehno vračanje vsega k izhodišču. Vse, kar razvije skrajne lastnosti, se bo nujno vrnilo k nasprotnim lastnostim. Vračanje je gibanje Daa. Nediferencirana enovitost postane mnogoternost v gibanju Daa. V tej večni preobrazbi od Ne-bitja v Bit in nazaj sta zaobsežena življenje in smrt. Osnovna enovitost vsega pa pri tem nikakor ni izgubljena in za posameznika je modrost se ujeti z ritmom univerzuma. Daoistični mistik se ne samo prilagodi ritualno in fiziološko spremembam narave, temveč ustvari tudi v sebi *praznino*, ki mu dopušča vrniti se k naravnim virom.

Konfucijancem je pomenil Dao splošni etični ideal, medtem ko se De povezovali s posameznimi vrtilinami.

Vsaka izmed filozofskih šol je imela svoj Dao, torej svojo doktrino in vedenja obnašanja.

Pri daoistih je bil Dao metafizični princip, konfucijanci pa so ga uporabljali predvsem v primerih, ko so se sklicevali na določen sistem predpisov.

b) YIN, YANG in 5 elementov

Osnovni pomen Yina in Yanga povezujejo s senčno in sončno platjo gore. Postopoma so ju začeli uporabljati pri opisovanju dveh nasprotujočih si in komplementarnih aspektov Daa, kot naravnega reda: senčni in svetli aspekt; hladni aktivni nasproti toplemu pasivnemu aspektu;

. Termina se uporabljata v opisovanju odnosov glede na nekaj; imela sta pomembno vlogo v filozofski, zgodovinski in religiozni misli Kitajske.

Gre za to, kako preseči nasprotja, ki jih je svet našega vsakdanjega doživljanja poln, tako da ne damo prednosti nobenemu izmed obeh, pa da ju tudi ne pustimo zmedliti v nekakšni prisiljeni sintezi (npr. združitev bele in črne v sivo). Npr. v simbolu tajitu ostaneta oba elementa v svoji pristnosti nespremenjena, toda enakovredna. Oblika simbola očituje tudi njegovo dinamičnost. »Enkrat Yin in enkrat Yang, to je Dao.« Yin in Yang sta dve medsebojno odvisni komplementarni načeli ali fazi, ki alterirata v prostoru in času, sta simbola, ki ustvarjata podobo harmonične vzajemne igre vseh parov nasprotij v svetovju.

V enem od konfucijskih klasičnih besedil, so bili elementi med seboj povezane številke: voda (1) – ogenj (2) – les (3) – kovina (4) – zemlja (5). To so osnovne kozmične sile in vplivi, ki so jih uporabljali pri klasifikaciji.

Yijing, Knjiga premen, je postal filozofska razprava, vključena med konfucijanske klasike predvsem zaradi komentarjev, ki so bili dodani tekstu. Glavni temi Yijinga sta sprememba in preobrazba; to je tudi osrednja točka daoistične filozofije. Nič statičnega ni; vsa bitja so podvržena periodičnim spremembam in preobrazbam.

Kitajci so veselostvo najpogosteje opisovali kot veliko hierarhično celoto, v kateri so bili deli, prostori in časi medsebojno povezani in odvisni. Kot vsak del hierarhično urejenega univerzuma reproducira celoto, tako tudi človek, mikrokozmos, ustreza makrokozmosu, katerega načrt reproducira človeško telo. Gre za primarni občutek integralne enovitosti človeštva in naravnega reda, ki je bila vedno v središču kitajske misli, še prav posebej pa so jo gojili daoisti.

3. LAO ZI IN ZHUANG ZI

Dve osnovni deli daoizma iz obdobja Vojskujočih se držav, imenovanega tudi obdobje filozofov, sta **Dao de jing** in **Zhuang Zi**.

Za obe deli je značilen poudarek na kvietizmu in metafizičnih dimenzijah, ki jih pripisujeta Dau. Kot prvotna in večna entiteta obstoja Dao pred vsemi vidnimi stvarmi. Daa ni moč zaznati s čutili. Dao nima oblike in je brezkončen, brezimnen.

V Dao de jingu je Dao ženski princip, mati sveta. Rojeva vsa bitja in je De, hranilna vrtilina, ki jih ohranja in pripelje do odraslosti. Daoisti naj ne bi vplivali na potek stvari. To odsotnost delovanja imenujejo wu-wei, ki ne pomeni odsotnosti vsakršne akcije, ampak previdno držo in spoštovanje avtonomnosti drugih stvari. «. Daoistični modrec ničesar ne zavrača in pritegne bitja samo s svojo vrlino, jih spreminja, vpliva nanje, ne da bi se sam tega zavedal. Pušča jim, da sledijo naravni spontanosti.

4. DAOIZEM, BUDIZEM IN KONFUCIJANSTVO

Skupaj s konfucijanstvom je daoizem osnova kitajske domorodne religiozno filozofske prakse. V kitajski religiji je daoizem pomenil vezni člen med konfucijansko in ljudsko tradicijo, ki je veljala za bolj popularno in spontano kot pa uradni konfucijanski državni kult. Hkrati pa daoistična religija le ni bila tako razpuščena in brezoblična kot je bila ljudska religija. Zadnje čase je vidna tendenca ublažitve rigidnega razmejevanja med daoizmom in konfucijanstvom. Obe tradiciji imata namreč skupno marsikatero idejo o človeku, družbi, vladarju...

Zgodovinsko sicer neutemeljeno, pa vendar, se je uveljavilo prepričanje, da je pri spoznavanju s starimi filozofijami kitajske najbolje začeti s konfucijanskimi klasičnimi deli.

Budizem – prepletanje elementov daoizma in konfucijanstva, legenda o tem, da je Buddha pravzaprav LAO ZI, budizem pa je daoistični nauk prirejen za rabo nerazsvetljenih barbarov.

5. LIE ZI

Prepričanje, da so naravne spremembe in človeške aktivnosti mehanske. Na mehanski potek stvari ne more vplivati niti človekov napor niti božanska usoda.

. V mnogih legendah nastopa Lie Zi kot vzor duhovnega popotnika. Besedilo zagovarja prepričanje, da velja na naravne spremembe in človeške aktivnosti gledati kot na docela mehanistične v njihovem delovanju.

6. MISTIKA V DAOIZMU

Lao Zi uvaja dao kot dominantni izraz kitajske mistike, saj pomeni v konfucijanstvu red množice ločenih delov in odnosov, na drugi strani pa neoprijemljivi princip enovitosti v njegovem jedru. V dinamičnem redu se odnosi in elementi spreminjajo, enovitost pa ostaja. Tisto kar razloži rede kot celoto neizrazljivo je ne – bit ali wu.

Daoisti so konfucijance označevali na splošno kot nadležne ljudi, ki potujejo po deželi in delijo svoje nauke. V tem vzoru delovanja – aktivnega ukrepanja – pa po predstavi daoistov ni odrešenja.

Po Zhuang Zi-ju o dau ni možno trditi, ali biva, ali ne. Predstavlja le sredstvo za praktične namene, saj se ne more izraziti niti skozi tišino niti govor, zato je treba oboje preseči. Daa ni mogoče prijeti, lahko pa ga prejmemo skozi meditacijo.

Nekateri obravnavajo misticizem kot beg iz realnosti, drugi pa v mistični zavesti vidijo izvor pristne etične odločitve, saj se v njej izgublja razločevanje med JAZ in TI.

7. PROBLEM NEIZREKLJIVEGA

Daoizem je ena izmed azijskih filozofskih tradicij, ki je gradila na enotnosti duha in telesa. Tu je praktična izkušnja vedno osnovna vsakemu teoretskemu raziskovanju.

Tu gre za tokove misli, ki se ne prilagajajo in ne podrejajo kategorialnemu sistemu. Daoizem pomeni enega od poskusov z besedo opisati poslednjo realnost, s katero se je bil sposoben zlit in jo spoznati duh modreca.

Problem neizrekljivega temelji na besedni neopisljivosti daa. Dao je mogoče doživeti skozi meditacijo, ko je duh prazen, enovit in miren. S tem je pripravljen na sprejem novega vedenja in resnično razumevanje situacije. Praznina je le tisto, kar omogoča človekovo uglašenos z Daom.

Problem neverbalnega jezika ima pomembno vlogo v daoizmu. Uporaba jezika je omejena na nivo jezika tišine kot nepogrešljive oblike komuniciranja. To ni negacija jezika, ampak kritična zavest o njegovi omejenosti.

12. DRŽAVLJANSKA SVOBODA

Vprašanje državljanske ali družbene svobode so komaj kdaj obravnavali v splošnih pojmi, kljub temu pa to vprašanje s svojo navzočnostjo globoko vpliva na praktične polemike naše dobe.

Boj med svobodo in oblastjo je najbolj izstopajoča značilnost zgo. obdobj, še posebej zgo. Grčije, Rima in Anglije. Nekdaj se je ta boj odvijal med podložniki ali razredi podložnikov in oblastjo. Svobodo so pojmovali kot zaščito pred nasiljem političnih vladarjev, za katere je (razen v nekaterih vladavinah ljudstva v Grčiji) veljalo, da so vladanemu ljudstvu nujno nasprotni.

Ljudstvo si njihove nadvlade ni drznilo ali pa morda ni želelo spodbijati. Cilj domoljubov je bil, da vladarju začrtajo meje še dopustne oblasti nad skupnostjo. Ta cilj so poskušali doseči na dva načina:

- 1) Poskrbeli so za priznanje določenih imunitet, na kratenje katerih so gledali kot na grobo kršitev vladarjevih dolžnosti.
- 2) Kasnejši pripomoček je bila vpeljava ustavnih varoval, v skladu s katerimi je morala oblast ob sprejemanju nekaterih pomembnejših odlokov nujno pridobiti pristanek skupnosti ali skupine ljudi, za katero je veljalo, da zastopajo njene interese

Prvemu od omenjenih načinov omejevanja samovolje oblasti so se bile prisiljene podrediti vladajoče sile v večini evropskih držav, drugemu pa ne, zato so si ljubitelji svobode povsod zastavili za svoj glavni cilj, da ga uveljavijo, oz. da ga tam, kjer je že uveljavljeno uveljavijo v še večji meri.

V nadaljnjem razvoju je prišlo do trenutka, ko ljudje v tem, da morajo biti njihovi vladarji neodvisna sila, nasprotna njihovim interesom, niso več videli naravne nujnosti. Ljubša jim je postala misel, da morajo biti različni državni uradniki njihovi najemniki ali zastopniki in da jih lahko po lastni volji odpokličejo. Zdelo se je, da bodo le na ta način lahko prepričani, da oblast ne bo svoje moči zlorabila v njihovo škodo.

Medtem ko se je boj za to, da bi moč oblasti izhajala iz redne izbire podanikov nadaljeval, so se začeli posamezniki spraševati, ali niso pripisali prevelikega pomena sami omejitvi oblasti. Sedaj so zahtevali, naj se vladarji poistovetijo z ljudstvom, naj postanejo njihovi interesi in volja interesi in volja ljudstva. Oblast vladarjev tako ne bo nič drugega kot oblast naroda, ki je osredotočena in v taki obliki, ki je primerna za izvajanje. Tak način mišljenja oz. občutenja je bila značilen za poslednjo generacijo evropskega liberalizma in še dane s prevladuje v njenem kontinentalnem delu.

Demokratska republika se uveljavila kot eden najmočnejših članov skupnosti narodov, izvoljena in odgovorna vlada pa je postala predmet opažanja in kritik. Tedaj so opazili, da »ljudje«, ki izvršujejo oblast, niso vedno istovetni z ljudmi, nad katerimi se ta oblast izvršuje; omenjeno »vladanje sebi« pa ne pomeni, da vsakdo upravlja samega sebe, temveč, da mu vladajo vsi ostali

Kot druge tiranije je tudi tiranija večine sprva vzbujala strah v glavnem zato, ker jo je s svojimi dejanji uveljavljala javna oblast. Toda kadar je družba tiran sama, njena sredstva za ustrahovanje niso omejena izključno na dejanja, ki jih lahko stori s pomočjo političnih funkcionarjev. Družba lahko izvaja svoja pooblastila, če pa so ta napačna ali pa so ji dana v zadevah, v katere se sploh ne bi smela vmešavati, tedaj izvršuje družbeno tiranijo, ki je bolj grozljiva od številnih oblik družbenega nasilja.

Kjer koli imamo opraviti s prevlado določenega razreda, tam izhaja velik del morale v tej deželi iz njenih razrednih interesov in iz občutka razredne premoči. Drugo veliko načelo, ki je določalo, kakšna pravila obnašanja bosta vsiljevala zakon ali javno mnenje, je bila slepa pokorščina ljudi do domnevnih nagnjenj in averzij njihovih začasnih gospodarjev ali bogov.

V resnici ni nobenega priznanega načela, s katerim bi po pravilu ocenjevali pravilnost in nepravilnost vmešavanja oblasti, temveč se ljudje o tem odločajo po svojih osebnih nagnjenjih.

Načelo, ki ima pravico brezpogojno uravnati prisilo in nadzor družbe nad posameznikom, pravi *da je edini cilj, ki daje človeštvu pravico do individualnega ali kolektivnega poseganja v svobodo delovanja kateregakoli svojega člana, samozaščita*. In da je mogoče upravičeno uporabiti moč na kateremkoli članu civilizirane skupnosti proti njegovi volji edino le z namenom, da preprečimo oškodovanje drugih ljudi. Njegov lastni blagor, telesni ali moralni, ni zadostno opravičilo: nihče ga nima pravice prisiliti, naj nekaj stori ali opusti, ker bi bilo tako bolje zanj. Posameznik je družbi odgovoren le za tisti del svojega ravnanja, ki zadeva druge ljudi, medtem ko je v delu, ki zadeva zgolj njega samega, njegova neodvisnost upravičeno brezpogojna. Posameznik je edini vladar nad samim seboj, nad lastnim telesom in duhom.

Ta nauk velja le pri ljudeh z razvitimi spodobnostmi. Osebe, katerih stanje zahteva, da zanje skrbijo drugi, je treba pred njihovimi lastnimi dejanji zaščititi na enak način kot red zunanji krivicami. Iz istega razloga lahko iz obravnave izpustimo zaostala stanja družbe, v katerih je človeški rod mogoče šteti za nezrel.

Despotizem je legitimen načina vladanja divjakom pod pogojem, da ima za cilj njihov napredek, in sredstva s upravičena le v tisti meri, kolikor dejansko služijo temu cilju.

Človek lahko drugim povzroči zlo ne le s svojim delovanjem, ampak tudi s svojo nedejavnostjo, in v obeh primerih je upravičeno odgovoren za nastalo škodo. Toda v drugem primeru moramo prisilo uporabljati bolj previdno kot v prvem.

Na nekem področju delovanja ima dr. v nasprotju s posameznikom zgolj posreden interes, če sploh kakšnega. To območje obsega ves tisti del posam. življenja in delovanja, ki se tiče zgolj njega samega, drugih pa le z njihovim svobodnim, prostovoljnim in zavestnim pristankom. To območje je prava domena človeške svobode. Ta vsebuje:

- 1) Notranje področje zavesti in zahteva svobodo vesti v najširšem pomenu besede, svobodo misli in občutkov, brezpogojno svobodo mnenja
- 2) Načelo zahteva svobodo okusov in stremiljenj, svobodo snovanja takega življenjskega načrta, ki bo ustrezala našemu lastnemu značaju, svobodo, da počnemo, kar nam je ljubo, in da prevzamemo nase vse posledice svojega ravnanja,
- 3) Iz take svobode vsakega posameznika izhaja, seveda v enakih mejah, svoboda združevanja med posamezniki

Nobena družba, ne glede na obliko vladavine, ni svobodna, če v njej v glavnem ne spoštujejo omenjenih svoboščin, in nobena ni povsem svobodna, če te svoboščine v njej ne veljajo absolutno in brezpogojno

17. DVE RAZPRAVI O VLADI

Locke

Prva razprava

V prvi razpravi je prikazano, da a) Adam ni imel takšne pravice nad svojimi otroki ali nad svetom, kakor se navaja,

b) če je že imel takšno pravico, je njegovi nasledniki niso imeli,

c) če so imeli takšno pravico njegovi nasledniki, ni nobenega naravnega zakona, ki bi odredil, kdo je sedaj pravi

naslednik v vseh situacijah, ki se lahko zgodijo,
č) če je bilo to že odrejeno, nihče ni imel pravice reči, da je
njegov rod starejši od nekoga drugega, saj je znanje o
Adamovih naslednikih izgubljeno.

Tako ni mogoče, da bi si današnji vladarji prisvajali nekaj, kar se smatra za skupno lastnino-Adamovo privatno gospodarstvo in pravosodne oblasti starih očetov.

Politična oblast se razlikuje od oblasti upravljavca nad podanikom, gospodarja nad slugo. Politična oblast predstavlja pravico do izvajanja zakona s smrtno kaznijo in z manjšimi kaznimi zaradi ubranitve lastnine in pravico do uporabe prisile za skupno dobro. V *Pismu o toleranci* Locke piše, da je država skupnost ljudi zaradi njihovih interesov, zato je upravljevec oborožen s prisilo zaradi kaznovanja vsakega, ki bi ogrožal pravico, interese nekoga drugega.

Druga razprava o vladi – O naravnem stanju

Vsi ljudje so po naravi v stanju popolne svobode, da razpolagajo s svojim delom, lastnino, osebnostjo, kakor mislijo, da je v skladu z naravnim zakonom in da za dovoljenje ne sprašujejo drugega ali da bi bili odvisni od njegove volje.

Podobno je stanje enakosti, v katerem sta oblast in sodstvo vzajemna, ker nima nihče večje pravice od drugega, saj je rojstvo vsem dalo enake naravne prednosti in korist od enakih sposobnosti, tako da morajo biti vsi ljudje medsebojno enaki brez podrejanja, razen če bi neki gospodar vseh nas z neko posebno izjavo svoje volje postavil nekoga nad vse ostale in mu dsl pravico nad gospodarstvom in suverenostjo.

Hooker imenuje to enakost ljudi vzajemna ljubezen, ki jo dolgujemo drug drugemu. Če delam slabo, moram biti pripravljen, da bom trpel, in drugi mi ne rabijo izkazovati več ljubezni, kakor sem jo izkazal jaz. Zato mi moja želja, da bi me ljudje ljubili, narekuje, da jim v popolnosti to vračam.

Čeprav je to stanje svobode, še vseeno ni stanje samovolje, saj človek nima pravice da bi uničil samega sebe ali svojo lastnino, samo če to zahteva višja korist od gole ohranitve te stvari. Naravno stanje ima naravno pravo, po katerem uči, da so vsi ljudje enaki in neodvisni in da nihče ne sme storiti žalega drugemu, saj smo vsi sluge in delo suverenega gospodarja Stvarnika in trajamo dokler obstaja njegova volja. In ker smo obdarjeni s podobnimi lastnosti, ne more obstajati neka podrejenost med nami, ki bi nam dala možnost, da uničimo drug drugega, samo če smo bili ustvarjeni za potrebo nekoga drugega, kot so bile za nas ustvarjene nižje stvari. Vsak je obvezan, da ohrani samega sebe in druge, da svoj položaj ne zapusti samovoljno in da ne vzame življenja drugemu, razen če je to izvrševanje zakona nad krivcem.

Izvrševanje naravnega prava pritiče vsakemu, tako da ima vsak pravico, da kaznuje kršilce tega zakona v takšni meri, da bi se preprečilo nadaljnje kršenje. Vsako naravno pravo bi bilo zamen, če ne bi v naravnem stanju obstajalo telo, ki bi imelo oblast, da izvrši kaznovanje.

In na tak način je v naravnem stanju nek človek preko oblasti nadrejen drugemu. Krivec, ki krši naravno pravo, daje na znanje, da živi po drugih pravilih in ne po pravilih razuma in obče pravičnosti. V tem primeru ima vsak človek pravico do kaznovanja krivca, s tem da je izvrševalec naravnega prava in lahko zahteva od njega odškodnino, za kar ga je tisti oškodoval. Tako se zasnuje veliki zakon narave: Kdor prelije človeško kri, bo njegovo kri prelił človek (tu je božja zapoved poistovetena z naravnim zakonom).

Vsak prekršek mora biti kaznovan do tiste stopnje in s tako strogostjo, da kršilcu nudi pomoč in možnost pokore in da zastraši druge, da dejanja ne ponovijo. V sporih pa ni pametno, da smo sodniki v lastnih sporih, saj bi bili pristranski, zato je Bog ustanovil vlado, da bi omejil pristranskost in nasilje ljudi. Tako so v politično telo vstopili ljudje z vzajemno soglasnostjo in so bili še vedno v naravnem stanju, saj ljudje po naravi težijo k skupnosti in druženju z drugimi. To je bil razlog, da so ljudje ustanovili politična društva.

O vojnem stanju

Ko človek poseže po življenju drugega, se postavi v vojno stanje do njega, in žrtev ima pravico, da obrani svoje življenje z umorom napadalca, saj ta deluje po pravilih nasilja in ga lahko imenujemo divja zver, ki jo imamo pravico ubiti, ker bo drugače ona prej nas. Saj mora biti človek po osnovnem naravnem pravu zavarovan, a vsi ne morejo preživeti, zato je potrebno dati prednost varnosti nedolžnih.

Nihče nima pravice nad menoj, razen če me s prisilo naredi za sužnja, kar je proti moji pravici do svobode. Tako da se vsak, ki me želi zaslužniti in mi tako vzeti še vse ostalo, postavlja v vojno stanje z mano in ga imam pravico ubiti. Ko pa ljudje živijo v skladu z razumom, je to pravo naravno stanje. Odsotnost skupnega sodnika postavlja vse ljudi v naravno stanje; nasilje nad osebnostjo človeka pa izziva vojno stanje, kjer je ali ni skupnega sodnika. In ko je nasilje končano, obstaja pravna pritožba zaradi nastale škode in zaradi preprečevanja nadaljnje; ali pa, kjer take pritožbe ni, kot je to v naravnem stanju zaradi odsotnosti pozitivnih zakonov in sodnika z oblasti, se vojno stanje zopet spet začne s pravico nedolžne strani, da uniči napadalce, dokler ne pride do premirja in se obljubi varnost nedolžnim.

Če pa nasilje uporabljajo tisti, ki so imenovani, da delijo pravico, v škodo drugim, se ti lahko obrnejo samo še na Boga. Zato so ljudje vstopili v skupnosti in zapustili naravno stanje, da bi se izognili vojnemu stanju, kjer jim preostane samo apelacija na Boga, tako pa ne morejo biti varni. Saj ko obstaja avtoriteta, na katero lahko apeliramo in dobimo zadovoljitev, je vojno stanje izključeno in spor se rešuje preko te avtoritete.

O suženjstvu

Naravna svoboda pomeni, da je človek neodvisen od višje oblasti na zemlji in da priznava naravno pravo za svoj zakon. Svoboda človeka v skupnosti pomeni, da je odgovoren samo oblasti, ki je ustanovljena s soglasjem vseh. Zato svoboda ni to, da lahko delamo, kar želimo, ampak da živimo v skladu z nekimi zakoni, ki jih priznavajo vsi v skupnosti. Lahko pa postopam po svoji volji, kjer pravila niso določena in se ne pustim arbitrarni volji nekoga drugega. Če človek nima pravice nad svojim življenjem, se tudi ne more nekemu dati za sužnja, saj nihče ne more dati več oblasti, kakor jo ima sam.

O lastnini

Z rojstvom dobimo pravico do svoje samoohranitve. Bog je dal svet vsem ljudem kot skupno dobro (to je biblijski dokaz za obstoj izvornega komunizma proti privatni lastnini) in s tem razum, da ga uporabljajo v svojo korist. Vsi sadovi narave postanejo tako predmet prisvajanja. Delo človekovih rok in njegova osebnost so izključno človekova last. Kar človek vzame iz naravnega stanja in tako doda svoje delo, postane ta sad njegova lastnina, kljub temu da ga je vzel iz skupnega stanja, v katerega ga je postavila narava.

Ni pa res, da si lahko človek prisvoja stvari do onemoglosti, saj nam je Bog dal vsega v izobilju do te mere, da uživamo. Človek si lahko prisvoji nekaj, kar potrebuje in to tudi porabi; če pa se ta stvar pokvari, ker je človek ni pravočasno uporabil, ta človek nima več pravice nad to stvarjo in mora biti kaznovan, ker jo je vzel drugemu, ki bi jo lahko obdelal. Bog ni ustvaril stvari, da bi jih človek uničil ali pokvaril.

Glavni predmet lastnine pa je sedaj zemlja. Človek ima pravico do zemlje, dokler jo obdeluje in skrbi zanjo, ker jo s svojim delom ločuje od skupne lastnine. Če pa človek ogradi zemljo in je ne obdeluje, nad to zemljo nima več pravice. Tisti pa, ki pusti drugemu, da ta uporabi stvari, ki jih on ni, dela enako, kot če ne bi od skupne lastnine nič vzel. Bog ni predpostavljaj, da bo svet vedno ostal skupno dobro in neobdelan.

Resnica pa je, da zemlja, ki je skupna v neki državi, ne more biti prilaščena brez soglasja vseh in v njihovo škodo. V času prvih naseljencev je bila lastnina tako majhna, da si ljudje niti niso mogli škoditi ali se tožiti sodnikom, ker bi imel nekdo več. Kasneje pa so ljudje iznašli denar, na katerega so ljudje na osnovi soglasja prenesli vrednost večjega posedovanja dobrin.

Čeprav so stvari dane za skupno uporabo, je imel človek v sebi vedno osnovo lastninjenja. In vse kar je izumil zato, da bi si izboljšal življenje, je izpopolnilo njegovo lastnino, da ni več nič pripadalo skupni lastnini. Na začetku je tako delo dajalo pravo lastninjenja, potem pa sta porast prebivalstva in uporaba denarja pripeljali do tega, da je postala zemlja redkost in dobila visoko vrednost. Tako so začele skupnosti ograjevati svoje teritorije in z notranjimi zakoni začele uravnavati privatno lastnino ljudi. Na ta način so na osnovi pogodbe, dogovora in soglasnosti vzpostavile lastnino, ki jo je v osnovi vzpostavilo delo.

Stvari, ki so nujne za človekov obstoj, so kratkega trajanja; zlato, srebro in diamanti pa so stvari, ki jim je sporazum, bolj kot resnična koristnost, dal vrednost. Človek lahko zbira toliko stvari, kolikor mu je volja, dokler te stvari ne propadejo, ker jih ne uporablja. Tako je prišlo do tega, da se denar uporablja kot trajna stvar, ki ne more propasti in ga lahko zamenjamo za koristnejše, a neobstoje stvari. Človek pa ima lahko več zemlje, kot jo sam lahko koristi, saj pridelke lahko zamenja za zlato in srebro, ki pa se ne moreta pokvariti v rokah lastnika.

Ker je imel človek pravico nad vsem, kar je sam pridelal, ni imel skušnjave, da bi delal več, kot lahko od tega uporabi, in ni prišlo do spora, saj bi bilo nekoristno in nepošteno, če bi si človek vzel veliko več, kot lahko zase porabi.

UTOPIJA (NOZICK ROBERT)

Država, ki presega minimalno državo, ni opravičljiva. K utopiji so usmerjene tako različne težnje, da obstaja veliko število teoretičnih poti, ki vodijo k njej. Prva pot izhaja iz dejstva, da so ljudje različni, imajo različne temperamente, duhovne zmožnosti, cilje, naravna nagnjenja... Nobenega razloga ni za domnevo, da pomeni ljudem skupnost ideal, veliko pa jih govori proti temu. Izkaže se, da v utopiji ne bo obstajala le ena vrsta skupnosti in en način življenja. Utopije sestavljajo utopije iz različnih vrst skupnosti, v katerih imajo ljudje različne načina življenja v okviru različnih institucij.

Je utopija«svobodna» družba? Utopija ni svobodna družba v kateri se uresniči sistem. Avtor je spregledal eno ali drugo vlogo in je želel poudariti dvojno naravo utopičnih predstav. Obstaja sistem utopije in obstajajo posamezne skupnosti znotraj tega sistema. Minimalna država nas obravnava kot nedotakljive posameznike, ki jih drugi na določen način ne smejo uporabiti kot sredstva ali orodje ali instrumente. Obravnava nas kot osebe s svojimi pravicami in z dostojanstvom, ki iz tega izhaja.

4. Bruno Bauer: ŽIDOVSKO VPRAŠANJE

Bruno Bauer je kritičen do židovske zahteve po državljanski in politični emancipaciji. Meni, da so Židje sebični, ker zahtevajo zase neko posebno emancipacijo, namesto da bi se kot Nemci zavzemali za nemško emancipacijo, kot ljudje pa za človeško emancipacijo.

V primeru, da Židje zahtevajo izeenačenje s krščanskimi podaniki, potem naj bi priznavali krščansko državo za pravično in gospostvo splošnega podjarmljanja.

Žid v njej ima pravico biti Žid, s tem ima pravico, ki jo kristjani nimajo.

Če hoče biti Žid emancipiran od krščanske države, zahteva da se le-ta odreče svojemu religioznem predsodku.

Krščanska država se lahko do Žida vede le kot krščanska država, Žid pa do krščanske države le židovsko. Žid zato občuti pritisk drugih ločenih sfer in to toliko krepkeje, kolikor je v religioznem nasprotju z vladajočo religijo. Žid se vede do krščanske države kot do .

Emancipirati se moramo sami, preden emancipiramo druge.

Najbolj toga oblika med Židom in kristjanom je **religiozno nasprotje**. To nasprotje je moč rešiti le z odpravo religije. Ko bosta Žid in kristjan spoznala, da sta njuni nasprotni religiji le različni razvojni stopnji človeškega duha, takrat njun odnos ne bo več verski, temveč samo še kritičen znanstven/človeški odnos. Znanost je potem nujna enotnost.

Bauer na eni strani zahteva, da Žid opusti židovstvo, človek pa sploh religijo, da bi se državljansko emancipiral. Na drugi strani mu politična odprava religije velja kot odprava religije nasploh (z odpravo privilegirane vere, izginejo vse vere). **Država, ki predpostavlja religijo, še ni dejanska država.**

Bauer stori napako, ko se loti le kritike krščanske države, ne pa države nasploh, da ne razišče odnosa politične emancipacije do človeške emancipacije.

Židovsko vprašanje spreminja svojo obliko glede na državo, v kateri Žid živi:

1. **Nemčija** - ni politične države, država je teolog ex professo (po uradni dolžnosti) → židovsko vprašanje je čisto teološko vprašanje (Žid je v verskem nasprotju z nemško krščansko državo)
- kritika je tu kritika teologije, tako krščanske kot židovske
2. **Francija** - ustavna država → židovsko vprašanje je vprašanje ustavnosti, vprašanje polovičarstva politične emancipacije
- v formuli o religiji večine je ohranjen videz državne vere → odnos Židov do države ohrani videz religioznega, teološkega nasprotja
3. **S-ameriške svobodne države** - politične države → židovsko vprašanje postaja zares posvetno vprašanje
- v politični državi lahko odnos Žida in sploh vernega človeka do države stopi v ospredje v vsej svoji posebnosti
- v politični državi je odnos države do religije politični in ne teološki → kritika je kritika politične države (ko kritika ni več teološka, Bauerjeva kritika ni več kritična)

Razmerje dovršene politične emancipacije do religije

Če najdemo v deželi dovršene politične emancipacije krepak obstoj religije, to dokazuje, da obstoj religije ne nasprotuje dovršenosti države. Izvor religije oz. te pomanjkljivosti lahko iščemo le še v bistvu države same.

Religija za nas ni več temelj, temveč le **fenomen posvetne omejenosti**. Religiozno ujetost svobodnih državljanov zato pojasnujemo z njihovo posvetno ujetostjo. **Politična emancipacija religioznega človeka je emancipacija države od religije**. Država se priznava za državo, ko ne priznava nobene religije. Politična emancipacija človeka ni dokončen in neprotisloven način človeške emancipacije.

Meja politične emancipacije → država je lahko svobodna, ne da bi bil svoboden človek

Dovršena politična država je po svojem bistvu generično življenje človeka v nasprotju z njegovim materialnim življenjem. Vse predpostavke tega sebičnega življenja ostajajo zunaj državnega območja v občanski družbi. Kjer se je politična država resnično izoblikovala živi človek ne le v mislih in zavesti, temveč v dejanskosti → dvojno življenje: 1. kot družbeno bitje živi v politični skupnosti

2. kot zasebnik v občanski družbi (ima druge ljudi za sredstva, ponižuje samega sebe v sredstvo, postaja igračka v tujih rokah)

Človek se politično emancipira od religije, ko jo prežene iz javnega v zasebno pravo. Religija ni več duh države, temveč duh občanske družbe, sfere sebičnosti. Ni več bistvo skupnosti, ampak bistvo razločka. Premestitev vere iz države v občansko družbo je dovršitev politične emancipacije, ki dejanske človekove religiozne sploh ne odpravlja, niti si le-tega ne prizadeva.

Krščanska država je nepopolna država in krščanska vera velja za dopolnitev in posvetitev njene nepopolnosti. Vera ji zato nujno postane sredstvo in država sama je država hinavščina.

Politična emancipacija od religije dopušča obstoj religije, dasi ne tudi privilegirane religije. Protislovje pripadnika kakšne posebne religije z njegovim državljanstvom, je le del splošnega posvetnega protislovja med politično državo in občansko družbo. **Emancipacija države od človeka, ni emancipacija dejanskega človeka od religije**.

Avtor torej nasprotuje Bauerju: Židje se lahko politično emancipirajo brez, da bi se popolnoma odrekli židovstvu. Kakor država evangelizira, kadar je njen odnos do Žida krščanski, tako Žid politizira, kadar terja državljanske pravice.

Po Bauerju mora človek žrtvovati privilegij verovanja, da bi lahko sprejel obče človekove pravice. Človekove pravice so politične pravice, ki se izvajajo le v skupnosti z drugimi, v politični skupnosti oz. državi. Dejansko človekove pravice priznavajo privilegij religije (pravica do opravljanja katerega koli kulta)

Človekove pravice so *droits de l'homme* (pravice člana občanske družbe) → pravice sebičnega človeka, od človeka in skupnosti ločenega človeka

Državljske pravice pa so *droits du citoyen* (pravice državljana).

Svoboda je pravica, da delaš in počneš vse, kar ne škoduje drugemu. Ta meja je določena z zakonom.

Varnost je najvišji socialni pojem občanske družbe, pojem policije, da vsa družba obstaja zato, da svojim članom zagotavlja ohranitev njihove osebe, pravic in lastnine. (**Hegel**: občanska družba je "država nuje in razuma"). Pravica varnosti zavaruje sebičnost občanske družbe.

Politična revolucija, ki je zrušila to vladarsko silo in povzdignila državne zadeve v zadeve ljudstva ter vzpostavila politično državo kot dejansko državo, je razbila vse stanove in stanovske organizacije (cehe - privilegije). S tem je politična revolucija odpravila politični značaj občanske družbe.

Član občanske družbe → velja za pravega človeka, ker je človek v svojem čutnem individualnem neposrednem bivanju

Politična emancipacija je redukcija človeka na eni strani na egoistični neodvisni individuum (člana občanske družbe) in na drugi strani na moralno osebo (državljana).

Šele, ko dejanski individualni človek spet sprejme vase abstraktnega državljana, ko postane generično bitje in organizira svoje lastne sile (*forces propres*) kot družbene sile, šele tedaj bo politična emancipacija izvršena.

Bauer: ŽIDJE IN KRISTJANI - SVOBODNI?

Odnos kristijanov in Židov do kritike je njihov odnos do zmožnosti, da bi postali svobodni.

Kristijan mora prekoračiti samo eno stopnjo, svojo vero, da bi postal svoboden. Žid pa mora obračunati ne le s svojim židovskim bistvom, temveč tudi z razvojem dovršitve svoje vere, ki mu je ostal tuj.

Židova družbena emancipacija je emancipacija družbe od židovstva.

Skrivnost religije iščimo v dejanskem Židu.

Posvetni temelj židovstva je sebičnost.

Posvetni kult ž. je mešetarjenje in posvetni bog denar.

Praktična potreba, sebičnost je prav tako kot židovsko načelo, tudi načelo občanske družbe in se ohranja, ko občanska družba iz sebe porodi politično državo. Bog praktične potrebe in sebičnosti je denar. Denar ponižuje vse človekove bogove in jih spreminja v blago. Denar je vrednost vseh stveri in s tem je vzel svetu njegovo prvotno vrednost. Denar je človeku odtujeno bistvo njegovega dela in bivanja in kot tako mu vlada.

Krščanstvo je nastalo iz židovstva in se vanj ponovno razkrojilo. Kristjan je bil od vsega začetka teoretizirajoči Žid, Žid pa potemkaj praktični kristjan.

Krščanstvo je premagalo židovstvo, a le na videz. Surovost praktične potrebe je odstranilo s tem, da ga je dvignilo v modrino neba.

Krščanstvo je vzvišena misel židovstva, židovstvo je prostaška uporaba krščanstva. Židovstvo je lahko postalo splošna uporaba. Šele ko je krščanstvo teoretično dovršilo samoodtujitev človeka od sebe in narave. Šele tedaj je lahko židovstvo doseglo splošno oblast in napravilo odtujenega človeka in naravo za **potujljiva**, kupljiva predmeta, ki sta zapadla v sužnjost sebični potrebi, mešetarjenju.

Egoizem krščanskega zveličanja se v svoji dovršeni praksi nujno sprevrže v telesni egoizem Žida, nebeška potreba v zemeljsko, subjektivizem v sebičnost. Židovske žilavosti ne razlagamo iz njegove vere, temveč iz človeškega temelja njegove vere - iz praktične potrebe, egoizma.

MEYER: TRETJA POT NA RAZPOTJU

Str.82

Avtorji tretje poti razumejo pojem tretja pot kot začetek gibanja novega vala revizionizma, ki cilja na novo sintezo tradicionalne socialne demokracije in liberalizma.

. Ta interpretacija je točna v treh pogledih:

1. revizionistična veja socializma (kasneje demokratični socializem ali socialna demokracija) je sprejela liberalno demokracijo kot pol. okvir vsake nadaljnje družbene reforme
2. socializem je sprejel liberalna načela odprtosti, pluralizma, provizoričnosti in tolerance
3. demokratični socializem je koncepta svobodnega trga in privatne lastnine produkcijskih sredstev sprejel med svoje temeljne vrednote in cilje.

Revizionistični socializem sebe vidi kot odprt proces učenja iz realnosti, iz rezultatov svojih lastnih prizadevanj na različnih področjih družbe, toda ostaja brezkompromisen pri temeljnih vrednotah svobode, pravičnosti in solidarnosti.

Od začetka 20. st. je v očeh rev. socializma vladala splošno priznana resnica, da obstaja substancialna razlika med temeljnimi vrednotami dem. socializma z njegovimi glavnimi cilji ter dejanskimi sredstvi in orodji družbene spremembe, ki bi lahko privedli družbo bližje tem vrednotam in ciljem.

To razliko je izpostavil celo Kautsky (zagovornik dem. marksizma). Dejal je, da je za podružbljanje proizvodnih sredstev, ker je prepričan, da so najboljša sredstva za ustvarjanje družbe enake svobode. Če pa temu ne bi bilo tako, bi idejo podružbljanja zavrgli. V tem smislu se je politična filozofija socialdemokracije prelevila iz dogmatizma v z vrednotami vodeni pragmatizem.

Tretje poti

Avstromarksisti so ta pojem uporabljali med obema vojnoma z namenom, da bi okrepili težnje po odkrivanju poti med boljševidom in socializmom.

Po WW2 se je dem. socializem razglasil za tretjo pot, boljšo pot med dvema ekstremoma – neukročenim kapitalizmom in dogmatičnim komunizmom.

V zadnjem času je Blair, sledeč Clintonu, prevzel iniciativo pri oživiljanju pojma tretje poti z namenom, da bi ustvaril novo sintezo tradicionalne socialdemokracije in neoliberalizma. Pojem je uporabljen strateško z namenom, da bi socialdemokratsko mišljenje spet popeljal v ofenzivo, s tem da je prevzel nekaj najbolj atraktivnih idej neoliberalizma.

Projekt je še nekoliko nejasen in doslej opredeljen predvsem skozi temeljne vrednote in zavezan pragmatičnosti z namenom najti ustrezna sredstva, da bi jih uporabili v sodobnem svetu. → povezano s prepričanjem, da bodo nekateri ideali neoliberalizma, ki zadevajo globalizacijo, dominantno vlogo trga in potrebe po preišljanju vladanja ter obnove države blaginje, igrali pomembno vlogo v novi pragmatični mešanici sredstev in instrumentov, ki tvorijo temeljne vrednote sodobnega sveta. To prizadevanje je v novem okolju legitimno in nujno.

V zelo kratkem času je Blair uspel s troplastno revolucijo v Britanski Laburistični stranki, ki je do tedaj veljala za utelešenje tradicionalizma. Plasti revolucije:

1. vzpostavitev Godesberške socialdemokracije, v kateri so tradicionalne ideje podružbljanja sredstev za proizvodnjo zamenjane z obvezo do temeljnih vrednot;
2. radikalna klintonizacija pol. komuniciranja s strani strateškega vrha Laburistične stranke, ki je podredil vse, vključno s partijskim diskurzom, pravilom uspešne medijske komunikacije.
3. teme, ki so bližje tretji poti

Temeljne poteze Blairovega projekta

Glavna poteza Blairove različice tretje poti je njena vkoreninjenost v temeljne vrednote, ki avtomatsko vključujejo določeno strukturo in institucionalne rešitve kot so demokracija, človekove pravice... . Jasno je, da so temeljne vrednote cilji, h katerim naj bi tekkel proces in ki ga usmerjajo.

Blair verjame, da je treba na ravni posameznih politik preseči tradicionalna nasprotja kot so patriotizem-internacionalizem, pravice-dolžnosti,...

Blair:

- razglašaja glavni pomen enakosti kot inkluzivnost – možnost za vsakega posameznika, da sodeluje v ekonomskem in socialnem procesu;
- favorizira partnerstvo med vlado in podjetji;
- zagovarja močno in samozadostno civilno družbo;
- poudarja nujnost, da se sprejme ek. globalizacijo in tržne zakonitosti kot trdo življenjsko dejstvo.

Vodila politikam, ki v projektu predstavljajo korake čez godesberški tip soc. demokracije, pa so:

- neoliberalni pristop k makroekonomiji
- ek. politike, utemeljene na ponudbi
- brezpogojno sprejemanje konkurence na trgu blaga in kapitala
- reforme socialne države s ciljem maksimizirati zaposljivost namesto zagotavljanja zaposlenosti ali socialne varnosti
- nejasno pristajanje na trajnostni razvoj.

Blair uporablja pojem kultura podjetništva, ki naj bi postal drža vsakega posameznika v novih družbah. Kulturna revolucija, ki je cilj te strategije, cilja na redefinicijo vloge vlade in odgovornosti posameznika. Končna tveganja trga dela so prenesena na posameznika, država je pri tem samo neka vrsta podpornika.

Teme tretje poti

I. Globalizacija

Globalizacija je zelo nejasen in protisloven pojem. Trgi blaga in storitev, še posebej trgi dela, pa so še daleč od globalnega, pač pa so selektivno transnacionalni.

Eno glavnih razhajanj med neoliberalno in socialdemokratsko politiko je opredelitev pojma globalizacije in njegovih posledic. Za kritično uporabo argumenta, ki jemlje v pretres tudi svoje meje in pogoje, sta ključni 2 konsekvenci: 1. dejanska oblika in obseg globalizacije ne predstavljata makroek. politike in pol. odgovornosti za celotno ekonomijo kot popolnoma zastarelo; 2. velik del političnega vpliva, ki je bil žrtvovan globalizaciji, se da obnoviti in ponovno vzpostaviti na regionalni ravni.

II. Partnerstvo vlade in družbe

Gre za enega osrednjih impulzov tretje poti, ki ima dve dimenziji:

- Funkcionalna, ki izhaja iz izkušnje, da je v visoko kompleksnih modernih družbah neizmerno težko in celo nefunkcionalno poskusiti krmariti razvoj družb iz strateškega pol. vrha, ki predstavlja vrh piramide družbe in je nesposoben vodenja in nadziranja

→ moderno vladanje zahteva nove oblike sodelovanja med pol. sistemom in civilno družbo

-Kulturna, ki je utemeljena na potekajočih procesih in deklariranih potrebah, da bi v modernih družbah ponovno vzpostavili ravnovesje med individualnim občutkom za pravice in obveznosti.

III. Država blaginje

Spremembe v družbi zahtevajo ustrezne spremembe v strukturi države blaginje. Država blaginje je potrebna reform, to pa mora biti narejeno tako, da bodo ohranjeni temeljni cilji.

Prenova stare države blaginje je neozogibna, toda samo v toliko, v kolikor to pomaga k njeni trajnosti. Posameznik naj se sam odloči, koliko dohodka želi hraniti z namenom, da ga bo uporabil kasneje.

Sporočilo socialdemokracije mora biti prenova ideje, da je vsak državljan upravičen do dostojnega življenjskega standarda, ko so vsi njegovi poskusi spodleteli. Zagotovilo za spodobno življenje je človekova pravica.

Tretja pot bo tako dokazala pomembnost koncepta za prenovu socialdemokracije le do tiste mere, do katere bo ponudila pomembne reforme države blaginje, ne da bi zavrгла zagotovila za socialno varnost. Socialdemokratski napori po preoblikovanju države blaginje morajo upoštevati dejstvo, da ne obstajajo samo meje ekonomske globalizacije državi blaginje, temveč tudi meje države blaginje globalizaciji.

IV. Fleksibilni človek in temeljna varnost

Nekateri od pomembnih promoterjev tretje poti so večkrat razglasili, da se mora posameznik ne glede na stopnjo izobrazbe, poklicno usposobljenost ali dr. položaj začeti videti kot podjetnik, ki je popolnoma odgovoren za svojo lastno usodo v svetu trgov. Takšna velika sprememba, ki pomeni sprejemanje substancialnega dela neoliberalne kulture, bi imela resne posledice na dveh ravneh:

- Na strukturni ravni bi zmanjšala podpore države blaginje namenjene zaposljivosti.
- Na družbenopsihološki ravni bi posamezniki nižjega sloja dobili občutek, da za omejeno podporo ni nobene resnične socialne varnosti, do katere so upravičeni. Posamezniki bi morali sprejeti skoraj neomejeno stopnjo ekonomske in dr. fleksibilnosti.

Jedrnato sporočilo klasične socialdemokracije je vedno bilo, da obstaja in mora obstajati zagotovilo za dostojno življenje za vsakega posameznika ne glede na ekonomsko srečo, ker so tveganja posledica načina delovanja trga in ne napak posameznika.

V. Alternative na križišču

Mnogi se zavedajo, da bodo nove oblike transnacionalne koordinacije delovanja eden od pogojev za učinkovito reševanje problemov v globalni dobi.

Idealno tipsko novi demokrati ZDA predstavljajo radikalni pristop tretje poti, medtem ko si večina socialdemokratskih strank kontinentalne Evrope prizadeva za zmernejšo usmeritev, novi laburisti pa zasedajo sredino.

VI. Temeljne vrednote, politične kulture in človekove potrebe

Ponovni vzpon pol. projektov socialdemokratske politike bi utegnil ponovno nastopiti v obliki nove sinteze med izvornimi teorijami demokratičnega socializma in liberalizma. V takšni novi sintezi morajo temeljne vrednote ostati vidne in učinkovite, ne glede na to, kakšen bo njihov vzorec v posameznih državah, tudi če bi prišlo do temeljnih sprememb v zagovarjanih politikah.

Med temi temeljnimi vrednotami je najbolj pomembna vrednota socialne varnosti kot državljanska pravica, v primeru ko na trgu ni nobene ustrezne zaposlitve. Če bi bila ta vrednota enkrat odpravljena, potem bi tudi izvorna ideja socialdemokratskega projekta v svoji substanci izginila iz politične arene.